

Universiteit
Leiden
The Netherlands

De tent van David'. Amos 9:11-12 in de Griekse bijbel

Kooij, A. van der

Citation

Kooij, A. van der. (1989). De tent van David'. Amos 9:11-12 in de Griekse bijbel. In . Utrecht. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/10248>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/10248>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

De Utrechtse Theologische Reeks omvat publikaties vanwege de Faculteit der Godgeleerdheid van de Rijksuniversiteit te Utrecht

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Door het oog van de profeten : exegetische studies
aangeboden aan prof. dr. C. van Leeuwen / Bob Becking,
Jaap van Dorp, Arie van der Kooij (red.). - Utrecht :
Faculteit der Godgeleerdheid, Rijksuniversiteit Utrecht. -
(Utrechtse theologische reeks ; 8)
ISBN 90-72235-08-8
SISO 226.6 UDC 224.06
Trefw.: profeten in het Oude Testament / exegese
Verspreiding: T. Wever B.V. Franeker

© 1989 Faculteit der Godgeleerdheid
Rijksuniversiteit te Utrecht

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means without permission from the publisher.

DOOR HET OOG VAN DE PROFETEN

Exegetische studies aangeboden aan prof. dr. C. van Leeuwen

door

Bob Becking, Jaap van Dorp en Arie van der Kooij (red.)

misschien hier en daar wat bij hem uit de pas). We hopen daarbij, dat hij tot in lengte van dagen blijft meelopen om het onderzoek naar de boodschap van de Profeten te verrichten in zijn eigen stijl: in ernst en met eerbied.

Namens de overige auteurs,

Bob Becking
Jaap van Dorp
Arie van der Kooij

INHOUDSOPGAVE

Bob Becking	"Bedrukte Rachel schort dit waren" Jeremia 31:15-17; Mattheüs 2:18 en Vondels Gysbrecht	9
√ Panc Beentjes	Profetie bij Jezus Sirach	23
Fokkelien van Dijk-Hemmes	Betekeningen van Jeremia 31:22b	31
Jaap van Dorp	Josafat in Samaria Exegetische aantekeningen bij I Kon. 22:2b	41
Arie van der Kooij	'De tent van David'. Amos 9:11-12 in de Griekse bijbel	49
B. Maarsingh	Geen hofkapel meer Ezechiël 43:8ab	57
Ophira Shapiro	Medieval Jewish commentary on Joel 2,1-11	67
Klaas Smelik	Jeremia 26 als literaire compositie	79
Joost van Soest	Ga je niet met mij, dan ga ik niet De opbouw van Richteren 3 en 4	97
Nico Tromp	Psalm 122 Eredienst en politiek; lofprijzing en rechtvaardigheid	109
Karel Vriezen	Wegen en wegaanleg Opmerkingen naar aanleiding van het vocabulaire in de Profeten en de Geschriften	129
Helga und Manfred Weippert	Zwei Frauen vor dem Königsgesicht Einzelfragen der Erzählung vom "Salomonischen Urteil"	133
Tamis Wever	Een inclusio van godsnamen in Habakuk 1,12-17?	161
Bibliografie van C. van Leeuwen		169

'DE TENT VAN DAVID'. AMOS 9:11-12 IN DE GRIEKSE BIJBEL

Arie van der Kooij

I

De heilsprofetie uit het slot van het boek Amos over het herstel van de 'tent van David' (Amos 9:11-12) vormt één van de vele teksten uit het Oude Testament, die in het Nieuwe worden geciteerd (Handelingen 15:16-17). De Griekse versie van het citaat, ontleend aan de Griekse bijbel, de Septuagint, wijkt evenwel sterk af van de hebreeuwse, masoretische tekst van Amos 9:11-12. In zijn commentaar op Amos maakt C. van Leeuwen in dit verband de volgende opmerking: 'Begon Amos zijn boek met de aankondiging van de oordelen die zowel de volken als Israël zouden treffen (Amos 1-2), hij eindigt met het perspectief van een heil, waarin die volken met Israël zullen delen. (...) Voor Amos zelf bleef dat perspectief nog beperkt tot de direct omwonende volken, die eens tot het rijk van David hadden behoord. Door de vertalers van de LXX is het al uitgebreid tot 'de overigen der mensen' zonder meer, en is het aspect van het door Israël in bezit genomen worden, vervangen door 'het zoeken van YHWH'. In die universalistische geest heeft Jacobus (Hand. 15:16v.) Amos' heilsprofetie geciteerd om uit de profeten te laten zien dat God 'er van meet af aan op bedacht is geweest een volk voor zijn naam uit de heidenen aan te nemen' (Hand. 15:14v.).'¹

De verschillen tussen de masoretische tekst (MT) en de Septuagint (LXX) worden hier aldus belicht: het *nog* beperkte heilsperspectief van MT is in LXX al universeel geworden. LXX Amos 9:11-12 wordt als vrucht van een 'universalistische' interpretatie beschouwd², een interpretatie die tevens een meerwaarde ontvangt, daar zij vooruitloopt op het universalisme van het Nieuwe Testament.

Het citaat van Amos 9:11-12 is een mooi voorbeeld van de LXX als schakel tussen de hebreeuwse bijbel en het Nieuwe Testament. Het spreekt evenwel voor zich, dat de bestudering van de verschillen tussen MT en LXX aan die van de doorwerking in het Nieuwe Testament vooraf dient te gaan. In deze bijdrage willen wij de verschillen tussen beide teksten, zowel tekstueel als inhoudelijk, onder de loep nemen. Daarbij zal de Griekse tekst niet alleen met MT vergeleken worden, maar vooral ook binnen de eigen kontekst van LXX 12 Profeten behandeld worden. Tevens wordt nagegaan of en zo ja, in welke zin, er in LXX Amos 9:11-12 van 'universalisme' sprake is.

¹ C. van Leeuwen, *Amos*, POT, Nijkerk 1985, 356v.

² Zie ook W. Rudolph, *Joel-Amos-Obadja-Jona*, KAT XIII/2, Gütersloh 1971, 279 ('universalistische Umdeutung'); F.F. Bruce in: *Tradition and Interpretation*. Ed. by G.W. Anderson. Oxford 1979, 409.

II

Een synoptische lezing van beide teksten levert het volgende beeld op:

	MT ³	LXX ⁴
11	<p>כיום ההוא אקים את סכך דוד הנפלת וגדרתי את פרציהן והרסתי אקים ובניתיה כימי עולם</p>	<p>ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀναστήσω τὴν σκηνὴν Δαυὶδ τὴν πεπτωκυῖαν καὶ ἀνοικοδομήσω τὰ πεπτωκότα αὐτῆς καὶ τὰ κατεσκαμμένα αὐτῆς ἀναστήσω καὶ ἀνοικοδομήσω αὐτήν καθὼς αἱ ἡμέραι τοῦ αἰῶνος, ὅπως ἐκζητήσωσιν οἱ κατάλοιποι τῶν ἀνθρώπων καὶ πάντα τὰ ἔθνη, ἐφ' οὓς ἐπικέκληται τὸ ὄνομά μου ἐπ' αὐτούς, λέγει κύριος ὁ ποιῶν ταῦτα.</p>
12	<p>למען יירשו את שארית אדם וכל הגוים אשר נקרא שמי עליהם נאם יהוה עשה זאת</p>	

In vertaling luiden deze teksten:

MT

Op die dag
zal Ik oprichten
de neergevallen⁵ hut
van David
en Ik zal dichtmetselen
hun bressen/scheuren,
en zijn ingestorte delen
zal Ik oprichten,
en Ik zal haar herbouwen
als in de dagen van weleer,

LXX

Op die dag
zal Ik oprichten
de neergevallen tent
van David
en Ik zal opbouwen
haar ruïnes,
en haar neergehaalde delen
zal Ik oprichten,
en Ik zal haar herbouwen
als in de dagen van ouds,

³ De MT is ongevocaliseerd overgenomen van *Biblica Hebraica Stuttgartensia*.

⁴ LXX volgens de tekst van de Göttinger editie (zie noot 12).

⁵ Vgl. voor het werkwoord נשׁל in verband met een tent Richt. 7:13.

opdat zij in bezit nemen
de rest van Edom,
en alle volkeren
over wie mijn naam
is uitgeroepen,
zegt de Heer,
die dit doet.

opdat (mij) zoeken
de overgeblevenen der mensen,
en alle volkeren
over wie mijn naam
is uitgeroepen,
zegt de Heer,
die deze dingen doet.

III

MT Amos 9:11-12 vormt, samen met de verzen 13-15, het heilsprophetische slot van het gehele boek. De verzen 11-12 kondigen de herbouw van 'de hut van David' aan, een herbouw die blijkt samen te hangen met het 'in bezit nemen' van de rest van Edom en van de volkeren, 'over wie mijn naam is uitgeroepen'. Uit deze samenhang valt af te leiden, dat een zodanig herstel van de davidische koningsmacht wordt bedoeld, dat onderwerping van die volkeren mogelijk is, die ook eertijds van het davidische rijk deel uitmaakten.⁶

In onderdelen is de profetie evenwel minder doorzichtig dan in zijn hoofdlijnen. Onduidelijk is waarheen de beeldspraak 'de hut van David' verwijst. Mogelijkheden zijn: (a) 'het huis van David'⁷, (b) 'de stad van David'⁸, (c) de legertent van David⁹, (d) het ongedeelde rijk van David¹⁰.

Verwarrend is voorts de variatie van de suffixen in de masoretische tekst van vs 11: 'hun' (3e plur.fem.), 'zijn' (3e sing.masc.) en 'haar' (3e sing. fem.). Alleen het laatste suffix 'haar' past grammaticaal bij 'de hut van David'.¹¹

Hoe het ook zij, duidelijk is wel dat het werkwoord 'in bezit nemen' (שׂר) in vs 12 herstel van macht, inclusief militaire macht, veronderstelt.

De pluralis, 'zij zullen in bezit nemen', zou voor de duiding 'huis van David' kunnen pleiten (vgl. Jes 7:13). Anderzijds roepen woorden als 'scheuren/bressen (in muren)' en 'ingestorte delen' de notie van een stad op, maar hier doet zich

⁶ Cf. Van Leeuwen, *Amos*, 347; Rudolph, *Amos*, 281.

⁷ Van Leeuwen, *Amos*, 346; Rudolph, *Amos*, 280.

⁸ H.W. Wolff, *Dodekapropheten* 2, BK XIV, Neukirchen 1969, 407. Vgl. Jes 1:8, waar Jeruzalem met een 'hut' (בֵּית) wordt vergeleken.

⁹ W. Michaelis, Zelt und Hütte im biblischen Denken, *EvTh* 14 (1954), 37f. Vgl. teksten als 2 Sam 11:11 en 1 Kon 20:11.16 (בֵּית als legertent); Daniël 11:45 en 4 Makk 3:8.

¹⁰ Zie Wolff, *Dodekapropheten* 2, 407. Vgl. ook H.N. Richardson, SKT (Amos 9:11): 'Booth' or 'Succoth'? *JBL* 102 (1973), 375-381. Voor nog andere opvattingen zie Van Leeuwen, *Amos*, 347v.

¹¹ De meeste geleerden nemen aan dat MT tekstueel niet in orde is. Voor een suggestie ten aanzien van de suffixen 'hun' en 'zijn' zie Van Leeuwen, *Amos*, 347. Mur XII Prof (Mur 88), voorzover leesbaar, biedt evenals MT het suffix 'zijn' (col. VIII, 27); zie DJD II, 188.

tegelijkertijd de moeilijkheid van de suffixen voor: beide suffixen, 'hun' en 'zijn', verwijzen grammaticaal niet naar 'de hut van David'.

IV

Een eerste vergelijking tussen MT en LXX Amos 9:11-12 leidt tot de volgende observaties:

- LXX komt in woordvolgorde met MT overeen;
- in vs 11 heeft LXX geen variatie wat de suffixen betreft: het poss. pron. is steeds *αὐτῆ* en verwijst eenduidig naar 'de tent van David';
- LXX vs 11 heeft twee maal hetzelfde werkwoord (*ἀνοικοδομέω*), waar MT verschillende werkwoorden bezigt (בנה וברר);
- LXX vs 12 wijkt sterker van MT af dan vs 11:
 - (a) *ἐκζητέω*, waar MT שׂר bevat;
 - (b) *οἱ κατάλοιποι τῶν ἀνθρώπων*, waar MT שְׂרֵיט אֶדוֹם leest.

In het geval van (a) suggereert LXX het werkwoord שׂר, en in het geval van (b) weerspiegelt LXX de 'lezing' שְׂרֵיט אֶדוֹם. Wat (b) betreft is er ook verschil in syntactisch opzicht: terwijl in MT 'de rest van Edom' object is bij 'zij zullen in bezit nemen', vormt 'de overgeblevenen der mensen' in LXX het subject van het werkwoord 'zoeken'.

Dit beeld van de Griekse bijbel in vergelijking tot MT stemt overeen met de verhouding tussen MT en LXX voor het Dodekapropheton als geheel. LXX 12 Prof wordt als vertaling door een woordelijke weergave gekenmerkt, inclusief hebraïsmen.¹² Daarentegen is van een slaafse letterlijkheid geen sprake: er zijn gevallen van een 'vrije' weergave terwille van inhoudelijke verduidelijking en kontekstuele harmonisatie.¹³ Ook toont de vertaler een voorliefde voor de afwisseling van equivalenten.¹⁴

De genoteerde verschillen tussen MT en LXX worden in dit artikel niet nader onderzocht in verband met de vraag welke Vorlage de vertaler tot zijn beschikking had. Wij beperken ons hier tot datgene wat aan de vraag van de Vorlage vooraf dient te gaan: een poging tot interpretatie van LXX Amos 9:11-12 binnen zijn eigen kontekst, teneinde zo tot een inhoudelijke vergelijking tussen MT en LXX te komen.

¹² J. Ziegler, *Duodecim Prophetarum*, 2., durchgesehene Auflage, Göttingen 1967, 119ff. Zie ook R. Sollamo, *Renderings of Hebrew Semiprepositions in the Septuagint*, Helsinki 1979, 286.

¹³ Zie J. de Waard, *Translation Techniques Used by the Greek Translators of Amos*, *Biblica* 59 (1978), 339-350.

¹⁴ Zie J. Ziegler, *Sylloge. Gesammelte Aufsätze zur Septuaginta*, Göttingen 1971, 29ff. ('Die Einheit der Septuaginta zum Zwölfprophetenbuch').

In de Griekse tekst staat te lezen, dat 'de tent van David' hersteld en herbouwd zal worden, 'opdat de (...) volkeren zullen zoeken'. Daar LXX geen expliciet object bevat, rijst de vraag *wie* (of *wat*) de volkeren zullen zoeken. De geschiedenis van de Griekse tekst geeft als antwoord: de volkeren zullen *God* zoeken. In de alexandrijnse tekst, alsook in de hexaplarische en in Hand. 15:17, wordt *ἀνθρώπων* gevolgd door *τὸν κύριον*, terwijl de luciaanse tekst en citaten bij de *patres na ἐκζητήσωσιν* het object *με* lezen. Zoals uit het vervolg moge blijken, is deze uitleg ad sensum juist.

Het verband van de verzen 11-12 zelf biedt onvoldoende houvast voor het antwoord op de vraag *wie* de volkeren zoeken. De samenhang tussen de herbouw van 'de tent van David' en het 'zoeken' van de volkeren impliceert wel dat de volkeren 'de tent van David' 'zoeken', d.w.z. naar 'de tent van David' zullen komen om daar iemand te 'zoeken'. Wie zij 'zoeken' is niet zonder meer duidelijk: het kan God zijn, maar ook David, of beiden. Het tweede deel van vs 12, 'over wie mijn naam is uitgeroepen', zou in de richting van God kunnen wijzen.

Om meer duidelijkheid te verkrijgen is het noodzakelijk het bredere verband van LXX 12 Prof als geheel er bij te betrekken. Het is voldoende aangetoond, dat de Griekse tekst van de Twaalfprofeetenrol van de hand van één vertaler stamt en als zodanig een eenheid vormt.¹⁵ Dit opent het perspectief van kontekstueel onderzoek van LXX Amos 9:11-12 binnen het geheel van LXX 12 Prof. Anders dan gebruikelijk bij de exegese van de hebreeuwse tekst van Amos, is het ten aanzien van de Griekse bijbeltekst niet geboden zich tot een boek als Amos te beperken.

Een tekst, die op het eerste gezicht verwantschap met Amos 9:1-12 vertoont, is LXX Hosea 3:5:

καὶ μετὰ ταῦτα ἐπιστρέψουσιν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ καὶ ἐπιζητήσουσι κύριον τὸν θεὸν αὐτῶν καὶ Δαυὶδ τὸν βασιλεῖα αὐτῶν.

In deze tekst is sprake van het 'zoeken' (MT *בקב*) van God en David door de Israëlieten. Om twee redenen komt deze passage evenwel niet in aanmerking als parallel: het gaat hier niet over 'volkeren', maar over Israël, en bovendien is het equivalent niet *ἐκζητέω*, maar *ἐπιζητέω*.

Het werkwoord *ἐκζητέω*, gebruikt als equivalent voor *בקב* of *שרר*, komt in LXX 12 Prof verschillende malen voor, voornamelijk met God als object: Hosea 5:6; 7:10; 10:12; Amos 5:4-6.14; Micha 6:8; Zach 8:21-22; Mal 2:7. Belangrijk is LXX Zach 8:22, omdat in deze tekst evenals in Amos 9:12 niet Israël of Juda, maar de volkeren subject zijn:

¹⁵ Zie noot 14.

*καὶ ἤξουσι λαοὶ πολλοὶ καὶ ἔθνη πολλὰ ἐκζητήσαι (MT
cθβ) τὸ πρόσωπον κυρίου παντοκράτορος ἐν Ἱερουσαλημ
καὶ τοῦ ἐξίλασκεσθαι τὸ πρόσωπον κυρίου.*

Volgens deze tekst (cf. MT) zullen vele volkeren komen om de 'almachtige Heer' in Jeruzalem te 'zoeken' en Hem (met geschenken) 'gunstig te stemmen'. Deze passage vormt een goede parallel met LXX Amos 9:12: beide teksten verwoorden een heilspofetisch perspectief met de volkeren als subject en ἐκζητέω als werkwoord. Zo wordt duidelijk wie de volkeren zoeken, nl. God. Naast de keuze van het werkwoord ἐκζητέω met als subject 'volkeren' valt, zoals is gebleken, in Amos 9:12 de vertaling οἱ κατάλοιποι τῶν ἀνθρώπων op, waar MT 'de rest van Edom' leest. De Griekse uitdrukking is eenmalig in de LXX en bovendien raadselachtig: wie worden met 'de overgeblevenen der mensen' bedoeld? Bij nadere beschouwing blijkt de kontekst van LXX 12 Prof ook in dit geval houvast te bieden. In LXX Zach 14:16 staat het volgende te lezen (cf. MT):

*καὶ ἔσται ὅσοι ἐὰν καταλειφθῶσιν ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν
τῶν ἐλθόντων ἐπὶ Ἱερουσαλημ καὶ ἀναβήσουσιν κατ'
ἐμιαυτὸν τοῦ προσκυνήσαι τῷ βασιλεῖ κυρίῳ παντοκράτορι
καὶ τοῦ ἐορτάζειν τὴν ἐορτὴν τῆς σκηνοπηγίας.*

De 'overgeblevenen uit de volkeren, die tegen Jeruzalem optrokken', zullen jaarlijks naar Jeruzalem komen om de Koning, de Heer, hulde te betuigen en om het Loofhuttenfeest te vieren. Deze tekst werpt licht op de uitdrukking 'de overgeblevenen der mensen' in LXX Amos 9:12: bedoeld zijn blijkbaar diegenen, die aan de vernietiging der volkeren die Jeruzalem aanvielen, zijn ontkomen. Zie voorts Zach 12:1vv; 14:1vv.12; Micha 4:13; Joël 3:9vv.

Het vervolg van LXX Amos 9:12 spreekt over '(de overgeblevenen der mensen) en alle volkeren, over wie mijn naam is uitgeroepen'. Uit de keuze van het Griekse ἐφ' οὗς kan men eventueel afleiden, dat de relatieve zin niet alleen op 'alle volkeren', maar ook op de 'overgeblevenen der mensen' betrekking heeft. De strekking van de tekst als geheel zoals deze aan de hand van de bovengenoemde parallellen en verwante teksten aan de dag treedt, sluit een interpretatie dat het hier om de volkeren van het davidisch-salomonische rijk zou gaan¹⁶, uit. Het ligt meer in de lijn van de Griekse tekst om 'alle volkeren, over wie mijn naam is uitgeroepen' met het koningschap van God over alle volkeren in verband te brengen: zie behoudens de geciteerde tekst onder meer LXX Zach 14:9.

Wat betekenen nu deze observaties bij vs 12 voor de interpretatie van LXX vs 11, in het bijzonder van de uitdrukking 'de tent van David'? Gezien de samenhang tussen de herbouw van 'de tent van David' en het komen van de volkeren

¹⁶ Aldus de gangbare interpretatie van MT Amos 9:12.

naar Jeruzalem om God te zoeken mogen we aannemen dat in de Griekse tekst 'de tent van David' niet naar het huis/koningschap van David verwijst, maar veeleer naar de stad Jeruzalem met haar tempel.

Dat dit mogelijk is, blijkt uit de volgende gegevens:

(A) 'tent' als beeld voor (de) 'stad':

- de vergelijking van Jeruzalem met een *δπωροφυλάκιον* in LXX Micha 3:12 (MT פִּיזָה 'puinhopen'): 'hut of a garden-watcher';
- de beeldspraak 'hut/tent' voor Jeruzalem in Jes 1:8 en 54:2;
- de uitdrukking 'de tent van David' in Jes 16:5, waar vermoedelijk eveneens Jeruzalem is bedoeld (cf. Targum).

(B) 'tent' als beeld voor (de) 'tempel':

- zie teksten in de Psalmen: 27:5; 61:5; 78:60; vgl. ook Ps 132:2-5;
- zie voorts teksten als Threni 4:2; Tobit 13:11; CD VII:15 ('mijn tent').

Van de beide mogelijkheden verdient die van 'tent'/'stad' de voorkeur, aangezien 'de tent van David' zo met de uitdrukking 'de stad van David' correspondeert, terwijl de tempel nimmer als 'tent/tempel van David', maar steeds als 'tent/huis/tempel van God' wordt aangeduid. Dit betekent uiteraard niet, dat de tempel geen enkele rol speelt. Integendeel, het gaat om de stad Jeruzalem met haar tempel. De volkeren zullen naar de stad komen om aldaar *op de tempelberg* de Heer te 'zoeken'.

De Griekse tekst van Amos 9:11 heeft derhalve de herbouw van Jeruzalem, inclusief haar tempel, tot inhoud. Eerst dan zullen de volkeren toestromen en God als koning erkennen. Dit thema komt ook in LXX Micha ter sprake: terwijl 3:12 rampspoed voor Jeruzalem aankondigt, is in 4:1vv. de herbouw verondersteld, zodat de volkeren kunnen komen om zich op de tempelberg te laten onderwijzen.¹⁷

Alles overziende kan worden opgemerkt, dat de Griekse tekst van Amos 9:11-12 een interpretatie weerspiegelt, waarbij teksten zoals Zach 8:22 en 14:16 maatgevend waren.¹⁸ Het is heel wel mogelijk, dat het gedeelte uit vs 12, 'alle volkeren, over wie mijn naam is uitgeroepen', deze interpretatie mede heeft opgeroepen.

VI

De Griekse versie van Amos 9:11-12 verschilt niet alleen tekstueel, maar ook

¹⁷ Vgl. ook de overeenkomst tussen LXX Amos 9:10 (*οὐ μὴ ἐγγίση οὐδ' οὐ μὴ γένηται ἐφ' ἡμᾶς τὰ κακά*) en LXX Micha 3:11 (*οὐχὶ κύριος ἐν ἡμῶν ἐστιν; οὐ μὴ ἐπέλθῃ ἐφ' ἡμᾶς κακά*).

¹⁸ Zo bezien ligt het niet voor de hand aan te nemen, dat de vertaler de hebreeuwse tekst van Amos 9:12 'abusievelijk' anders gelezen heeft, zoals Van Leeuwen, *Amos*, 350, opmerkt.

inhoudelijk sterk van de overeenkomstige masoretische tekst. In MT is sprake van herstel van (militaire) macht van het Davidshuis, zodat zij de gebieden van de omwonende volkeren weer in bezit kunnen nemen. In LXX daarentegen gaat het over de herbouw van Jeruzalem en haar tempel, zodat 'de overgeblevenen der mensen en alle volkeren, over wie mijn naam is uitgeroepen' naar Jeruzalem komen om aldaar God te 'zoeken' en als koning te erkennen.

LXX Amos 9:11-12 blijkt te zijn voortgekomen uit een interpretatie van de desbetreffende heilsprofetie in het licht van teksten zoals Zach 8:22 en 14:16. Het gevolg is dat de Griekse versie van Amos 9:11-12 inderdaad een 'universalistische' strekking heeft meegekregen, en wel in de zin van de genoemde teksten uit Zacharia, en van teksten zoals Micha 4:1-2: de volkeren erkennen de God van Israël als universeel koning door Hem in zijn tempel te Jeruzalem hulde te betuigen. In dit heilsperspectief neemt de (herbouwde) stad Jeruzalem met haar tempel, haar priesters en haar inwoners, een centrale plaats in.

De Griekse bijbel bevat de oudste interpretatie van Amos 9:11-12, die wij kennen (tweede eeuw v.C.). Andere zeer vroege interpretaties zijn te vinden in teksten uit Qumran (CD VII:16 en 4QFlor 1:12)¹⁹, in Targum Jonatan, en in het Nieuwe Testament (Hand 15:16-17). Elk van deze teksten vraagt evenzeer een benadering vanuit de eigen kontekst en, waar mogelijk, tegen de achtergrond van het eigen milieu.²⁰ Door een onderlinge vergelijking van de verschillende interpretaties kan vervolgens het eigen accent van elk van hen nader worden vastgesteld, ook dat van Hand 15:16-17.

¹⁹ Zie nu G.J. Brooke, *Exegesis at Qumran. 4QFlorilegium in its Jewish Context* (JSOT, Supplement Series 29), Sheffield 1985.

²⁰ Dit laatste geldt uiteraard ook voor LXX 12 Prof, maar aangezien over de vraag uit welk joodse milieu, in Palestina of in Egypte, deze vertaling afkomstig is, niets met zekerheid te zeggen valt, is dit aspect buiten beschouwing gelaten.

GEEN HOFKAPEL MEER
Ezechiël 43:8ab

B. Maarsingh

In het begin van zijn boek beschrijft de profeet wat hij zag in het visioen aan het Kebarkanaal dat stroomde door het gebied waar de ballingen heengebracht waren, nadat koning Jozakin van Juda zich in 597 v. Chr. had overgegeven aan de Babyloniërs. Tot nu toe leefde het volk in de overtuiging, dat JHWH in de tempel van Jeruzalem op een bijzondere wijze tegenwoordig was onder de zijnen en dat het leven in het babylonische gebied een bestaan betekende ver bij de God der vadersen vandaan. Op een ontzagwekkende wijze werd de profeet in 593/92 v. Chr. duidelijk gemaakt, dat JHWH ook daar is, waar men Hem het allerminst verwacht. Aan het einde van het boek, na de beschrijving van een uitvoerig visioen betreffende het nieuwe heiligdom, het nieuwe land en de nieuwe toekomst, lezen we als naam van het nieuwe Jeruzalem: "JHWH (is) daar". Tussen dat begin en dit einde ligt de uiterst bewogen geschiedenis van het Godsvolk gedurende het optreden van de man die krachtens zijn geboorte dienst had moeten doen als priester doch door de roeping van Godswege profeet is geworden.

Verlating en terugkeer

In Ezechiël 8-11 ziet de profeet hoe de קְבוֹד van JHWH zich eerst vanuit het allerheiligste begeeft naar het heilige, daarna naar het binnenste voorhof, vervolgens naar het buitenste, dan vanuit het tempelgebied naar de stad zelf om tenslotte zich volgens Ez. 11:23 in oostelijke richting te verwijderen via de Olijfberg. JHWH heeft zich stap voor stap teruggetrokken van zijn volk totdat het letterlijk van Hem verlaten is. De reden daarvan ligt enkel en alleen bij het goddeloze gedrag van het judese volk. Men heeft de waarschuwingen van Godswege niet ter harte genomen.

Pas in Ez. 43:1-6 heeft de profeet het visioen van Gods terugkeer. Hij keert terug vanuit het oosten, terwijl Ezechiël staat te wachten bij de oostelijke poort van de stad. Het visioen herinnert aan dat van vlak voor de verwoesting van Jeruzalem en dat was weer gelijk aan hetgeen hij eerder bij de Kebar had geschouwd. Even ontzagwekkend. En net als bij de inwijding van het heiligdom door Salomo komt de קְבוֹד van JHWH de hele tempel vervullen. Terwijl de reden voor het heengaan van JHWH lag bij het wangedrag van het volk, wordt de reden voor de terugkeer niet genoemd. Die ligt alleen in Hemzelf, in de genade die volgens een woord uit de tijd van Hervorming gronde-loos is.

Vers 6 zegt, dat Ezechiël JHWH hoorde spreken vanuit het heiligdom in zijn richting en hij gebruikt daarbij, net als in Ez. 2:2, het participium m.s. הִיטַּב, hetgeen weergeeft, dat Hij met zichzelf spreekt. Hij hoort de goddelijke beraadslaging zoals ook van Micha ben Jimla in I Kon. 22:19 en van Amos in